

רחיצה בחמין ביום-טוב

ש"י אגמון ויאיר פרייליך

המשנה במסכת ביצה בפרק שני¹, אומרת:

"בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויים לשתיה ובית הלל מתירין. עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה".

ננסה ללמוד את הסוגיא בתוספת ביאור שיטות הראשונים והאחרונים כדי לברר מדוע נאסר חימום מים לרחיצה ביום-טוב, ועל ידי כך נעמוד על דין הרחיצה בחמין ביום-טוב עצמו.

לדעת כל הראשונים מוסכם שבית שמאי ובית הלל נחלקו בענין רחיצת רגליו במים שהוחמו ביום-טוב, אבל חימום לרחיצת כל גופו אסור לכולי עלמא, ויש לבאר מדוע חימום לרחיצת כל גופו אסורה, וכן על איזה איסור עובר כשמחמם מים לרחיצה? שהרי לדעת בית הלל אמרינן "מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך", וחימום מים לצורך שתיה הותרה לכאורה גם לצורך אחר שהוא צורך יום-טוב!

יש גם ראשונים² שדרשו את הפסוק: "אך אשר יאכל לכל נפש"³ - שהותרו כל הנאות הגוף, ומשמע שגם חימום מים לרחיצת כל גופו צריך להיות מותר!

שיטת הירושלמי⁴

נוסח המשנה בירושלמי תואם את נוסח המשנה בבבלי, אלא שבירושלמי מוצעות שתי אפשרויות לפתרון המשנה:

"פתר לה תרין פתרין: על דעתין דבית שמאי - והוא ששתה מהן, על דעתין דבית הלל - והן שיהיו ראויין לשתיה, ו"עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה" דברי הכל, והוא שיהא קומקום כנגד המדורה. פתר לה פתר אחרון: על דעתהון דבית שמאי - והוא שיהא קומקום כנגד המדורה, על דעתון דבית הלל - אפילו אין הקומקום כנגד המדורה".

ונבאר את שני פתרונות-הסברי הירושלמי:

1. כא, ב.
2. הלכות יו"ט א, טז.
3. שמות יב, ז.
4. ביצה פרק ב הלכה ה.

הסבר א

לדעת בית שמאי אסור לחמם מים לרחיצה כלל, אלא שיכול לחמם מים לשתייה ובשאר לרחוץ רגליו, וצריך שישתה מהמים, אבל לא התירו לרחוץ את כל גופו בשארית המים, גם לדעת בית הלל אסור לחמם מים לרחיצה, אלא שאם הם ראויים לשתייה מותר לרחוץ בהם רגליו, גם אם לא שתה מהם.

ויש לברר במה נחלקו בית שמאי ובית הלל. וכן מדוע לבית הלל צריך שהמים יהיו ראויים לשתייה, הרי לשיטתם אמרינן "מתוך"⁵ ואם כן הותרה הבערה גם שלא לצורך אוכל נפש. ואפשר לומר שלדעה הזו בירושלמי לכולי עלמא לא אמרינן "מתוך", וכדעת רבה בבבלי, ביצה יב, א, ולכן לא הותר כלל חימום מים לרחיצה, וצריך לומר שרחיצה אינה מוגדרת כאוכל נפש, אלא שלבית שמאי אם שותה מהמים יכול לרחוץ בהם גם רגליו, שהתברר שחימום המים היה לצורך אוכל נפש. ולדעת בית הלל די שיהיו המים ראויים לשתייה ולא צריך לשותה מהם, שאף על פי שהמחמם אותם לא שותה מהם, מכל מקום הם ראויים לשאר בני אדם, וזה נחשב גם להנאת המחמם שיכול לכבדם במים אלו. ואפשר לומר עוד כהסבר הרב חיים צמבליסט (מהדיר הרשב"א) שבית שמאי ובית הלל חלקו בטעם "הואיל ומקלעי ליה אורחין" האם במקום שיש צורך אוכל נפש מתירים מטעם "הואיל" לגמרי, שלבית שמאי לא מתירים לגמרי וצריך שגם ישתה מהמים, ולבית הלל מתירים לגמרי ולכן מספיק שיהיו ראויים לשתייה, שאז שייך טעם "הואיל", שיוכל לתת לאורחיו מים אלה?

וכן הסיפא של המשנה "עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה" היא לדעת הכל, וצריך מכל מקום שישים קומקום מים ליד המדורה כשיתחממו המים, שהרי אין היתר לחמם מים אלא לשתייה בלבד שהיא אוכל נפש, ולכן כשיש קומקום עם מים ליד המדורה והוא מתחמם ממנה, מותר להנות גם מחום המדורה. ולבית שמאי צריך שישתה מהקומקום, ולבית הלל די שהמים שבו יהיו ראויים לשתייה.

5. ביצה יב, ב. ביו"ט התרנו מלאכות אוכל נפש, שנאמר: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", והשאלה היא האם מתוך שהותרה המלאכה לצורך אוכל נפש, נתיר אותה אפילו לצורך אחר? בית-שמאי אומרים שלא אומרים "מתוך", ובית-הלל אומרים "מתוך". אמנם לדעת רבה בגמרא לא אומרים "מתוך" אפילו לבית-הלל. נחלקו הראשונים אילו מלאכות כלולות ב"מתוך": רש"י אומר שיש מהתורה איסור הוצאה ביום-טוב, אלא מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי שלא צורך. תוספות חולק על רש"י, שדבר שאין בהוצאתו צורך יום-טוב, אסור להוציאו גם מדאורייתא וגם מדרבנן. הר"ח חולק על התוספות וסובר שצריך להיות צורך מצווה. דווקא הרמב"ם אומר שמלאכות שבאופן כללי אינן צורך אוכל נפש, אסורות לגמרי, ככתיבה ואריגה, ומלאכות שהן לצורך אוכל נפש, כאפייה ובישול, מותרות רק לצורך אוכל נפש, והוצאה והעברה מותרות אף שלא צורך אוכל נפש.
6. שלא כדעת הרמב"ם בהלכות יום-טוב א, טז, שסיכה ורחיצה נחשבים לאוכל נפש.
7. ולפי הסבר זה מיושבת קושיית רע"א שהקשה כיצד רבה שלשיתו לכולי עלמא לא אמרינן "מתוך" יסביר את דעת בית הלל במשנתנו שהתירו לחמם מים לרחיצת רגליו, שההיתר אינו מטעם "מתוך", אלא מטעם "הואיל".

אלא שלפי זה מדוע לא התרנו רחיצת כל גופו? הרי מחמם לצורך שתייה אפשר לומר שמשום גזירת מרחצאות⁸ התרנו רק רחיצת רגליו במים שהוחמו או שראויים לשתיה, ורחיצת רגליו אינה בכלל הגזירה, אלא רחיצת כל גופו.

הסבר ב

לדעת בית שמאי לא אמרינן "מתוך" ולכן צריך שישתה מהם, אבל לבית הלל אמרינן "מתוך" ולכן לא צריך שיהיו ראויים לשתיה, וכן בסיפא, לבית שמאי מותר להבעיר מדורה רק אם מחמם קומקום לשתיה כנגד המדורה ושותה ממנו, אבל לבית הלל מותר להבעיר מדורה אף אם לא מניח קומקום כנגדה, שמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. ולבית הלל לא התרנו רחיצת כל גופו משום שהותרה אמרה "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם"⁹ והתרנו על ידי "מתוך" רק דברים השווים לכל נפש, ורחיצת כל גופו אינה דבר השוה לכל נפש אלא למפונקים בלבד, אבל רחיצת רגליו היא דבר השוה לכל נפש.

וילענין הסיפא ניתן לומר עוד שלכולי עלמא הותרה הבערת מדורה מדאורייתא משום שהיא הנאת כל גופו והוי כאוכל נפש עצמו, אלא שלבית שמאי הותרה הנאת כל הגוף בתנאי שהיא נגזרת אגב מעשה הבערה לצורך אוכל נפש, כחימום מים לשתיה, וכן לבית הלל בהסבר הראשון, ובהסבר השני מטעם "מתוך" הותרה הבערת מדורה לגמרי, שהיא שווה לכל נפש.

דעת הבבלי כהסבר השני בירושלמי, ומסקנת הגמרא שהסיפא של המשנה "ועושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה" הוא לדעת בית הלל בלבד.

שיטת רש"י

איסור חימום מים לרחיצה הוא משום שהותרה התירה מלאכת אוכל נפש, אבל להבעיר אש בשביל רחיצה שאינה מוגדרת כאוכל נפש לא הותרה הבערה (וכמובן שלא מדובר על הדלקת אש יש מאין, שאסורה משום גולד, אלא על העברת אש מאש קיימת).

אם כן לדעת רש"י איסור חימום מים לרחיצה הוא משום מבעיר, מדאורייתא.

8. גזרת מרחץ בשבת - בזמנם הרחיצה שהיו עושים בבית הייתה רחיצת פניו, ידיו וגליו, אבל כל הגוף לא היו רוחצים כל יום. אלא היו רוחצים כל גופם בבתי-מרחץ שהיו שייכים לאנשים פרטיים, שדאגו שלרוחצים יהיה כמה שיותר טוב כדי שימשיכו להגיע לשם, וכך הבלנים הרוויחו יותר. כדי לרצות את האנשים שבאים להתרחץ בשבת, עברו הבלנים על איסורי שבת בטענות "היתר", ולכן חכמים נאלצו לגזור את גזירת מרחץ כמובא במסכת שבת מ, א "דאמר ר' שמעון בן-פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא, בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו. אסרו (חכמים) את החמין (להתרחץ בחמין בכל מקרה, אפילו שהוחמו בערב שבת) והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין (שהוחמו מערב שבת) ואומרים: "מזיעים אנחנו". אסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים: "בחמי-טבריה רחצנו". אסרו להם חמי-טבריה והתירו להם את הצונן. ראו שאין הדבר עומד להן (גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה), התירו להן חמי-טבריה וזיעה במקומה עומדת". יוצא מזה, שאסור לרחוץ כל גופו בחמין אפילו שהוחמו בערב שבת משום גזירת מרחץ, ואמרו שגם ביום-טוב נאמרה גזירת מרחץ, ואסרו רחיצת כל גופו בחמין.

9. שמות יב, יז.

האחרונים שאלו בשיטת רש"י מדוע כתב שאסור לחמם חמים משום מבעיר ולא משום מבשל.

החתם סופר¹⁰ מתרץ שלא חיישינן לבישול, משום שאין דרך לחמם מים לרחיצת פניו ידיו ורגליו למעלת חום שהיד סולדת בה אלא רק להפיג צינת המים, ולכן אין חשש שיעבור על בישול, אבל על הבערה מכל מקום עובר. לפי זה אם יחמם מים לחום שהיד סולדת בו לצורך פניו ידיו ורגליו, אין הכי נמי שעובר גם על איסור מבשל.

שיטת תוספות¹¹

לדעת תוספות אסור מדאורייתא לחמם מים לצורך רחיצת כל גופו, דכתיב: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" ולומדים מפסוק זה שדבר השוה לכל נפש התירה התורה, וחימום מים לרחיצת רגליו הותרה, אבל לרחיצת כל גופו אסורה, "דדבר השוה לכל נפש בעינן וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגין, אבל ידיו ורגליו שווה לכל נפש". ולבית שמאי מותרת רחיצת ידיו ורגליו רק כאשר מחמם מים בשביל שתיה, שחימום המים היה לצורך דבר מותר, ולבית הלל מותר לחמם מים אפילו לצורך רחיצת ידיו ורגליו, שמתוך שהתירה התורה חימום לצורך אוכל נפש התירה אף שלא לצורך אוכל נפש, אלא שההיתר הוא רק לדבר השוה לכל נפש, לכן הותרה רחיצת ידיו ורגליו בלבד ולא רחיצת כל גופו שאינה שווה לכל נפש.

העולה מדברי תוספות שלדעת בית שמאי אסור לחמם מים לרחיצת רגליו, ולבית הלל לרחיצת כל גופו והאיסור הוא מדאורייתא.

האם לשיטתם נאסרה גם הרחיצה בחמים? כלומר, האם במים שהוחמו בהיתר, כגון מים שהוחמו מערב יום טוב אסור לרחוץ?

הר"ן אומר שלדעת התוספות שאומרים שלהחם חמים ביום טוב לרחיצת כל גופו אסור מדאורייתא, גם במים שהוחמו בערב יום טוב אסור לרחוץ כל גופו, גזירה ערב יום טוב אטו יום טוב כפי שגזרו בגזירת מרחץ ערב שבת אטו שבת.

לפי זה לדעת תוספות איסור חימום מים לרחיצת כל גופו אסור מדאורייתא, ורחיצה במים חמים ביום טוב אסורה מדרבנן, וכן גזרו חכמים שלא לרחוץ אף במים שהוחמו מערב יום טוב.

יש לעיין בדעת התוספות, שלשיטתם אסור חימום לרחיצת כל גופו בחמין משום שאינו שווה לכל נפש, מה הדין היום שרגילות האנשים להתרחץ בבתיהם ורוחצים כל גופם, ואם כן הוי דבר שווה לכל נפש. שדווקא בימיהם התנאים לא אפשרו רחיצת כל הגוף בבתיהם אלא רחיצת פניו ידיו ורגליו בלבד, ומי שרצה לרחוץ כל גופו היה רוחץ במרחץ, מקום בו הסיקו אש לצורך חימום מים לרחיצת אנשים רבים, אבל בכל בית ובית לא היו יכולים לחמם כמות כל כך גדולה הנחוצה לרחיצת כל גופו, ומי שלא רחץ כל גופו במרחץ היה רוחץ במים קרים, ורק המעונגים והמפונקים היו מרשים לעצמם חימום כמויות גדולות של מים לצורך רחיצת כל

10. בחידושו על המשנה.

11. ביצה כא ד"ה לא יחם אדם.

גופם, ופשוט שאז חימום מים לרחיצת כל גופו היה דבר שאינו שווה לכל נפש, אבל בימינו המציאות היא שבכל בית מחממים מים לרחיצת כל הגוף ולא הולכים למרחץ כדי לרחוץ את כל הגוף, ולכן לכאורה היום רחיצת כל גופו בחמין היא דבר השווה לכל נפש, ומקלחת חמה אינה עוד למעונגים בלבד...

ובאמת הביאור הלכה בסימן תקיא ד"ה ידיו כותב: "ומכל מקום יש לעיין אולי דבימינו אין רחיצת רגליו שווה לכל נפש, ונשנה זה רק בימיהם שהיו הולכים הרבה יחף בלי מנעלים ודומה רגליו לשאר אברי הגוף". ולפי דבריו נלמד שדבר השווה לכל נפש תלוי בנוהג שבדור, ובאמת אם רחיצת רגליו היא דבר שאינו שווה לכל נפש אסור לרחוץ בכהאי גוונא בחמים, אבל אם רחיצת כל גופו היא דבר השווה לכל נפש תהיה מותרת.

שיטת הרי"ף בשם הגאון¹²

אין כלל איסור חימום מים לצורך רחיצת כל גופו מהתורה, ואיסור רחיצת כל גופו בחמין הוא משום גזירת מרחץ, וחכמים גזרו רחיצה במים שהוחמו בערב שבת, אטו מים שהוחמו בשבת וכן הגזירה היא על מים שהוחמו ביום טוב. והיות ואסור לרחוץ בחמים כל גופו לכן אסור גם לחמם מים לצורך זה. ומסביר החתם סופר מדוע הרהיבו חז"ל את גזירת מרחץ אפילו ליום טוב

"אף על גב דבעלמא לא גוזרים יום טוב אטו שבת לעניין אוכל נפש, הכא שכבר נכשלו הבלנים וחיללו שבת ברחיצה, כמבואר בפרק כירה, על כן גזרו גדול גדרו ואסרו כל רחיצה, אפילו ביום טוב".

ובניגוד לדעת התוספות האיסור מדרבנן. ובמים שהוחמו מערב יום-טוב מותרת אף רחיצת כל גופו, ורק בשבת גזרנו רחיצה במים שהוחמו מערב שבת אטו מים שהוחמו בשבת, אבל לא גזרנו רחיצה במים שהוחמו מערב יום-טוב אטו מים שהוחמו ביום-טוב. ולעניין שיטת התוספות הלומד שרק דבר השווה לכל נפש התורה התירה, אומר השיטה מקובצת בשם הריטב"א שרחיצת כל גופו היא דבר השווה לכל נפש, לכן אין איסור דאורייתא ברחיצת כל גופו.

הרא"ש מסכים לדעת הגאון שהאיסור הוא משום גזירת מרחץ, אבל טוען שגזרה זו שייכת גם במים שהוחמו מערב יום-טוב, וראיתו מהגמרא בשבת¹³ "תנו רבנן מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד. פקקו נקביו מערב יום טוב, למחר נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בבית החיצון". אם כן במרחץ שהוחם ערב יום טוב הותרה הזעה ולא רחיצה, ומשמע מכאן שגזירת מרחץ נגזרה גם על מים שהוחמו מערב יום טוב:

הקורבן נתנאל¹⁴ אומר, שהגאון שהתיר לרחוץ במים שהוחמו מערב יום טוב התיר דווקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור, וכך הוא מעמיד את הברייתא שהביא הרא"ש לשיטתו שעוסקת

12. וכן דעת הרי"ף, הרמב"ם (הלכות יום טוב א, טז) והר"ן.

13. מ, א.

14. ביצה פ"ק ב סימן טו אות ו.

ברחיצה במרחץ, ומשמע שחוץ למרחץ לא גזרו. אבל הרא"ש סובר שגזירת מרחץ היא אפילו חוץ למרחץ ואף על פי שהמים הוחמו בערב יום טוב. הר"ן אומר שלא גזרו מים שהוחמו מערב יום טוב אטו מים שהוחמו ביום טוב משום שמים שהוחמו ביום טוב עצמו גזרו אטו שבת, ואם נגזור אף על מים שהוחמו מערב יום טוב הוי גזירה לגזירה. ואולי לדעת הרא"ש מלכתחילה הורחבה גזירת מרחץ אפילו על יום טוב, וכפי שמוכיח ממרחץ שפקקו נקביו מערב שבת, ולא הוי גזירה לגזירה.

לדעת התוספות לכאורה לא גזרו גזירת מרחץ גם ביום טוב, אלא הטעם הוא משום דהוי דבר שאינו שווה לכל נפש, וגם לפי הסבר הר"ן שבמים שהוחמו מערב יום-טוב, אסור לרחוץ, הטעם משום גזרה אטו חימום מים ביום-טוב. ואולי גזירת מרחץ היא דווקא על המרחץ עצמו, אבל לא על מה שחוץ למרחץ.

אם כן בטעם איסור רחיצת כל גופו בחמים ישנם שני טעמים מרכזיים:

- א. אסור לחמם מים לרחיצת כל גופו מדאורייתא משום שרחיצת כל גופו הוי דבר שאינו שווה לכל נפש, לכן המחמם מים לרחיצת כל גופו מחממם לצורך דבר שלא הותר במסגרת ה"מתוך", משום שאינו שווה לכל נפש, והאיסור לרחוץ במים אלה הוא מדרבנן.
- ב. אף על פי שמהתורה מותר לחמם מים לרחיצת כל גופו, מדרבנן אסור משום גזירת מרחץ. לכן אסור לרחוץ במים שהוחמו לצורך כל גופו. ומים שהוחמו בהיתר, כגון שהוחמו מערב יום טוב - לגאון, לרי"ף, לרמב"ם ולר"ן מותר לרחוץ בהם, ולרא"ש אסור.

קושית ר' עקיבא אי"גר

"הלא איכא ברחיצת כל גופו גם פניו, ידיו ורגליו דמותר להחם בעבורם, ודמי לדין ממלא חבית מים וצריך רק לקיתון אחד דמותר, שרשאי להרבות בשיעור יותר ממה שצריך?"¹⁵

מתוך הגידולי שמואל שאם מרבה שלא לצורך דבר האיסור, שלא מפרש שהריבוי הוא בשביל דבר האסור ביום-טוב - מותר, אבל שמפרש ואומר שמרבה לצורך כל גופו, אסור משום שאסור לחמם מים לרחיצת כל גופו ביום-טוב, וכשמפרש שמרבה לצורך כל גופו, הרי מרבה לצורך דבר האסור והווי כמרבה ביום-טוב לצורך חול. ולפי זה, אם מפרש שמרבה לצורך גוי או כלב, או מיום-טוב לחברו, או מיום-טוב לשבת בלא עירוב, יהא אסור. ואם נשאל לדעת הר"ן שהתיר להרבות בבישול לגוי כשמבשל בקדירה אחת, והרי לפי תרוץ הגידולי שמואל אסור לרבות בתבשילו בשביל הגוי, שהרי מפרש שמרבה גם לצורך הגוי ואסור לרבות לצורך דבר האסור, שאסור לבשל לגוי ביום-טוב. נראה שההיתר הוא משום שככל שיש יותר בשר, טעם הבשר משתבח ומוסיף טעם לכל הקדירה, וגם החלק שמתבשל לישראל, מוסיף טעם ולכן מותר. אבל כשמחמם מים, לא שייך לומר שככל שמוסיף יותר מים, טעם המים משתבח, ולכן אסור לרבות בחימום מים לצורך גוי. אם כן, לא הותר לרבות

בשיעורים כשמרבה לצורך דבר האסור, אבל אם מחמם כמות גדולה של מים לצורך היתר, כגון: לרחיצת פניו, ידיו ורגליו ונשאר לו מים חמים, מותר לרחוץ בהם אפילו כל גופו. ויותר מזה, אם מחמם לצורך פניו, ידיו ורגליו, יכול להרבות לכל גופו. כלומר, אם מבעיר אש על-מנת לחמם בשביל פניו, ידיו ורגליו ובשביל כל גופו, לא היה מבעיר. מותר לו להוסיף מים שבהם יוכל לרחוץ כל גופו. וזו לשונו: "נמצא במיחם רק לרגליו, יכול להרבות בשיעור כל גופו, אבל במגלה בפירוש להחם כל גופו, אסור לגמרי" (משמע שבכזה מקרה אסור אפילו לפניו, ידיו ורגליו).

אם-כן, לפי הגידולי שמואל יש מציאות בה ניתן לרחוץ במים שהוחמו ביום-טוב, וכשחמים לצורך פניו, ידיו ורגליו ולא פירש שמחמם לצורך כל גופו, והרבה בשיעורים, בכזה מקרה מותר לרחוץ כל גופו בשארית המים.

הלכה לחעשה

השו"ע¹⁶ אומר:

"מותר להחם ביום-טוב מים לרחוץ ידיו, אבל לא כל גופו, ואפילו אינו רוחצו בבת אחת (איבר איבר). אבל במים שהוחמו מערב יום-טוב מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, מיהו, דווקא חוץ למרחץ. אבל במרחץ אסור (גזירת מרחץ)".

ונראה שהשו"ע פסק כהרגלו כרמב"ם והרי"ף שנטו אחר דעתו של הגאון, ובמים שהוחמו בהיתר מותרת אף רחיצת כל גופו.

הרמ"א: "ויש אוסרים בכל עניין, וכן נוהגין". ומסביר ה"משנה ברורה" ברמ"א שהאוסרים סוברים שאין חילוק בין שבת ליום-טוב ואסרו רחיצה ביום-טוב כמו בשבת (ודווקא כל גופו, אבל איבר איבר מותר). ואפילו להשתטף באותם חמין אסור לדעה זו. ומביא בשם האליה רבה, שכתב שרוב הפוסקים סוברים כדעה הראשונה (שו"ע), אלא שנוהגים לאסור ואין לשנות המנהג. והרמ"א נטה להחמיר כדעת הרא"ש, שהמנהג הוא שלא לרחוץ כל גופו אף במים שהוחמו מערב יום טוב.

השמירת שבת כהלכתה¹⁷ אומר:

"כשם שאסורה רחיצת כל הגוף כולו במים חמים בשבת, כך היא אסורה גם ביום-טוב, אף אם המים הוחמו בערב יום-טוב. ומותר לרחוץ איבר איבר ולא כל הגוף כולו בבת אחת במים שהוחמו בערב יום-טוב. ולצורך רחיצת פניו, ידיו ורגליו, אף מותר להחם מים ביום-טוב עצמו".

ובהערה כא מביא, שהטעם שאסור לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מערב יום-טוב הוא שמא יבוא להחם מים לצורך זה והרי רחיצת כל הגוף היא דבר שאינו שווה לכל נפש אלא רק למעונגים בלבד. ויש לעיין היום שרוב בני האדם יש להם חדר אמבטיה בביתם, או לפחות

16. תקיא, ב.

17. יד, ז.

מקלחת, למה נאסור רחיצת כל הגוף שאינו שווה לכל נפש? ואפילו אלה שאין להם מקום להתרחץ בביתם, הלא הגמרא בכתובות¹⁸ אומרת: "צבי צורך לכל נפש הוא" והרי לא כולם אוכלים בשר צבי, אלא מעונגים בלבד. ובכל זאת הוא מוגדר כצורך לכל נפש? ועוד הלא בדרך-כלל מוציא אדם את המים לצורך רחיצת גופו מתוך מתקן חשמלי, והרי בו מתחממים המים גם בשביל רחיצת פניו, ידיו ורגליו וגם בשביל רחיצת כל גופו, ואם כן, לא שייך כאן האיסור של חימום המים? ולטעם הרמב"ם¹⁹ ודאי שיש להתיר את רחיצת כל הגוף?

מכל מקום להלכה איו השמירת שבת כהלכתה משנה את המנהג המובא ברמ"א (אף על פי שלרוב הראשונים אין להחמיר בזה) ומחמיר אף במים שהוחמו מערב יום טוב.

הגר"ד ליאור אומר²⁰ שלרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביום-טוב על-ידי דוד שמש מותר, אבל הוחמו על-ידי שיעון שבת ביום-טוב עצמו אסור.

דין מצטער

ר' עקיבא אייגר²¹ כותב

"שמצטער מותר לרחוץ אפילו כל גופו בחמין שהוחמו מערב שבת, וקיל יותר משאר השבותים, כיוון שהוא רק מכח גזירה, וכמו שכתב הרי"ף בפרק ב דביצה".

כלומר היות שאסור רחיצה קל יותר משאר איסורי דרבנן לא גזרו חז"ל לאסור הרחיצה במקום צער, שכן כותב הרי"ף שם: "אבל ביו"ט שרי לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מערב יו"ט, דלאו דבר שחייבין עליו משום שבות ולא משום רשות ולא משום מצווה, אלא גזירה היא", כלומר אסור רחיצה קל יותר משאר איסורי דרבנן ולכן במקום צער ניתן להקל. ואפשר לומר עוד, שהרי גזירת מרחץ היא בשבת ולא גזרנו יו"ט אטו שבת ואם כן רחיצה ביו"ט היא גזירה רחוקה ולכן קלה יותר. ומכאן פוסק השמירת שבת כהלכתה שמי שרגיל לרחוץ כל גופו מדי יום ביומו ומצטער הרבה אם אינו עושה כן, או חולה, מותר לו לרחוץ את כל גופו אפילו בשבת, ובתנאי שירחץ במים שהוחמו מערב שבת.

הסידרי טהרה²² כותב שגם במקום צער מועט יש להקל לרחוץ בחמין אף שלא במקום מצווה.

אם כן ראינו שהפוסקים נטו לפסוק כדעת הגאון שהאיסור ברחיצת כל גופו נובע מגזירת מרחץ, ויש שהרחיבו את הגזירה גם במים שהוחמו בהיתר, ויש שהתירו מים שהוחמו בהיתר.

רחיצת איבר איבר

לדעת תוספות רחיצת כל הגוף אסורה מדאורייתא משום שזה דבר שלא שווה לכל נפש.

18. ז, א.

19. הלכות יו"ט א, טז.

20. בשיחה איתו.

21. בהגהותיו לשו"ע סימן שז.

22. יו"ד קצז.

הרשב"א (בתוספות) אומר שמשמע מהתוספות שרחיצת איבר איבר, לא אסורה מהתורה כיוון שזה דבר השווה לכל נפש, אבל מדרבנן אסור שמא יבוא לרחוץ כל גופו יחד. ולגבי חמים שהוחמו מערב יום-טוב אומר הרשב"א שמותר לרחוץ בהם איבר איבר ביום-טוב.

הר"ן (בתוספות) אומר שלתוספות גם בחמין שהוחמו מערב יום-טוב יש איסור מדרבנן לרחוץ בהם איבר איבר ביום-טוב משום מים שהוחמו ביום-טוב שהם מדאורייתא.

החתם-סופר מביא בחידושי²³ נפקא מינא בין דעת התוספות לדעת הר"ף בסוגיא ואומר שלתוספות מותר לרחוץ איבר איבר, אבל כאשר הוא מחמם את המים, צריך לחמם כל פעם כשביל אותו איבר שרוצה לרחוץ אותו. ולר"ף יוצא שמותר אפילו לחמם לכל האיברים, רק כאשר רוחץ, ירחץ איבר איבר ולא כל גופו (משום גזירת מרחץ).

המאירי אוסר רחיצת איבר איבר מדרבנן, אטו כל גופו שאסור מדאורייתא.

הרמב"ם אומר שעדיפה רחיצת כל גופו מרחיצת איבר איבר, שכן כל גופו דומה לאוכל נפש ולא שרוחץ איבר איבר.

השו"ע²⁴ לכאורה אוסר רחיצת איבר איבר, וזו לשונו: "מותר להחם ביום-טוב לרחוץ ידיו, אבל לא כל גופו, ואפילו אינו רוחצו בבת אחת".

השמירת שבת כהלכתה מתיר לרחוץ איבר איבר (אבל לא את כל הגוף בבת אחת) במים שהוחמו בערב יום-טוב, וכן הדין במים שהוחמו מערב שבת.

רחיצת תינוק

כתב הרמ"א בשם המרדכי²⁵: "אבל מותר לרחוץ תינוק במים שהוחמו על-ידי ישראל ביום-טוב". ומסביר המשנה-ברורה שמדובר בכגון שעבר וחיממו, או שהוחם לצורך שתייה, או לצורך פניו, ידיו ורגליו. ולגדול במקרים כאלה אסור לרחוץ ולקטן מותר ולא גזרו בו. ודווקא בקטן שרגילים לרוחצו כל יום, אבל כל שרגילים לא לרחצו שניים או שלושה ימים אסור. וממשיך הרמ"א: "אבל אסור לחמם לצורכו אפילו על-ידי אינו יהודי", ומסביר המשנה-ברורה שכיוון שלחלק מהפוסקים האיסור מדאורייתא, ואסור על-ידי גוי, ואפילו לאומרים שזה דרבנן, זה שבות דשבות ורק במקום חולי יש להתיר. וממשיך הרמ"א בשם הכל-בו: "אבל כשצריך להם לבשל או להדיח, אז מותר להרבות בשבילו". (להרבות מותר לפני ששמו את הסיר על האש).

המשנה-ברורה²⁶ אומר: "אכן בתינוק שאין מורגל כל-כך אף בימי החול לרחיצת כל הגוף, אפשר דאף בהוחמו מערב יום-טוב יש להתמיר, ולעת הצורך בוודאי יש להקל".

23. ביצה כא, ב.

24. תקיא, ב.

25. תקיא, ב.

26. ס"ק יח.